

LA LEGISLACIÓ POLÍTICO-JUDICIAL DE LES CORTS DE 1599 A CATALUNYA

Ernest Belenguier i Cebrià

D'uns anys ençà els temes institucionals no semblen, a simple vista, interessar gaire una gran part dels professionals de la història, tot i que —es vulgui o no— són almenys tan importants com l'estudi de qualsevol altre dels seus camps. A causa del predomini, en les darreres dècades, de la història econòmica o de la història de les mentalitats, aquesta observació és encara més impactant en els aspectes relacionats amb les corts i la legislació que aquestes assemblees generaven. Hi ha un buit històric-investigador que, a més, es fa més evident en l'època moderna, amb molta menor atracció —potser perquè s'intueix decadent—, que no els segles del classicisme medieval.

No obstant això, durant el cinc-cents els resultats «constitucionals» de les corts van ser abundants i complementaven i moltes vegades innovaven el llegat jurídic del passat medieval. Les Corts de 1599 serien, en aquest sentit, la culminació de tota una trajectòria foral, que s'aturaria precisament aleshores, un cop fracassà la convocatòria del 1626, i es constituïrien per si mateixes en una fita que clougué tota una època i representà un punt referencial durant més de cent anys de tot signe parlamentàrio-legislatiu. Per això la seva importància és eloqüent i l'interès d'una aproximació als vessants político-judicials —rectors de la vida pública i privada dels catalans— no ha de ser discutit, ben per damunt de la disposició massa sovint plúmbia d'aquests estudis (més propis dels historiadors del dret), que en altres moments ha invalidat gran part dels treballs previs,¹ i que obliga de nou l'historiador a una altra lectura més detinguda i profunda de les seves constitucions i capítols de corts, restringida aquí —com ja s'ha dit— als aspectes político-judicials que són d'altra banda i sens dubte els més importants. Atesa la conegu-

1. És el cas, per exemple, de MARIA JOSE QUI FONTANALS. *Las Cortes catalanas de Felipe III, Barcelona, 1599* (Tesi de llicenciatura. Universitat Autònoma de Barcelona, 1978). Treball que només arriba a referències aproximatives als capítols constitucionals, perquè la naturalesa d'aquestes investigacions exigeix coneixements d'història del dret per tal d'aprofundir, com cal, en tota la llarga sèrie de constitucions i capítols de cort.

da prioritat de preocupacions del país, aquests aspectes político-judicials són els més importants en una societat força tradicional que es troba amb problemes d'ordre públic, de seguretat als carrers, de l'aplicació d'una justícia correcta, sense deixar de banda, però, els seus privilegis i les seves llibertats; factors que li faran establir la necessitat d'un seguiment-control en l'actuació dels poders executius, que són els oficials del rei a Catalunya. Contràriament, les novetats en l'àmbit econòmic i amb major concreció comercial, malgrat els indubtables progressos del moment, no van tenir la seva oportunitat, o almenys foralment no hi eren reflectides, fins un segle després, en què els canvis foren molt més substancials i cristal·litzaren en la legislació econòmica de la cruïlla de 1701-1702.²

1) ELS ESFORÇOS DEL PAÍS PEL CONTROL I EL PERFECCIONAMENT DE LA JUSTÍCIA

Per tot el que s'ha dit sota el subtítol «Dels jutges de la Regia Cort civil i criminal»³ s'aplega clarament el més llarg i complex conjunt d'acords de Cort de 1599, el qual es destinava a matèria judicial, des del perfeccionament de la planta de l'Audiència Reial fins a les preocupacions en matèria de presons, passant per temes de seguretat jurídica. En el fons, en aquests punts, les Corts de 1599 continuaven, òbviament, tractant afers que preocupaven en la conjuntura del moment, almenys des de les convocatòries de 1564 i 1585, fins i tot ratificant moltes de les coses legislades sobretot en les Corts immediatament anteriors, en el benentès d'alleugerir i millorar el curs del procediment, si bé en alguns casos intentaven assuavir certes innovacions que potser es contemplaven ja com a excessives en un clima, aleshores menys tens —sobretot en una circumstància, deliberadament política, d'apropament entre el rei i el país—⁴ que no el respirat en les dècades immediatament anteriors, de «viratge» filipí.⁵

A Catalunya, el 1599, s'arribà a la forma definitiva de la planta de l'Audiència Reial, que persistiria durant més d'un segle. Tal com ha remarcat Pere Molas,⁶ la segona meitat del segle XVI, sobretot, fou molt prolífica en canvis constants, com a fruit possiblement del malestar creixent d'un bandolerisme cada vegada més manifest. El 1564 s'havia creat un Consell Criminal, diferent de les dues sales civils i disposat a entendre en matèria delictiva. Però el 1585, aquest Consell va ser substituït per una sala tercera, «integrada por seis magistrados y tres jueces de corte, bajo la presidencia del regente de la cancelleria».⁷

2. *Vegeu en aques cas, JAUME BARTROLI ORPI: La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, en «*Recerques*», 9, Barcelona, 1979, pp. 57-75.

3. Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A.). *Generalitat. Processos de Corts*. Reg. N 1045, f. 530 r i ss.

4. Conclusions matisades de, JOHN ELLIOTT: *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, 1966, pp. 46-47.

5. JOAN REGLA CAMPISTOL: *Felip II i Catalunya*, Aedos, Barcelona, 1956.

6. PEDRO MOLAS RIBALTA: *Consejos y Audiencias durante el reinado de Felipe II*, en *Colección «Síntesis»*, Universidad de Valladolid, n.º V, p. 100.

7. PEDRO MOLAS RIBALTA: *Consejos y...* p.100.

Això no obstant, en aquelles Corts de 1585 ja es va estipular que la nova reforma, patrocinada potser per les despeses excessives del Consell Criminal de 1564, tindria validesa fins a les Corts següents, les de 1599, que seguirien en la línia de simplificació de l'aparell burocràtico-administratiu de l'Audiència Reial, sense malmetre, per això, l'eficàcia de gestió de la institució judicial.

Es mantenia en aquells moments la sala tercera, però amb menys magistrats, quatre doctors i tres jutges de cort; i sobretot s'hi assignaven unes missions específiques, per descomptat, de tipus criminal en l'herència del Consell creat el 1564 i aleshores, més que suprimit, integrat en aquesta sala.

En aquest cas, quan es jutjaven fets delictius, el regent de la cancelleria presidia l'òrgan o, si no n'hi havia el magistrat més antic; s'instal·lava a la casa del lloctinent general o virrei, i hi assistien tots els magistrats en ple —els quatre doctors i els tres jutges de cort—, amb l'excepció que el jutge de cort relator no podia tenir dret a vot.

Per contra, quan la sala tercera actuava en causes civils, sense connotacions de tipus criminal —i això ho feia com es subratlla en aquestes constitucions per tal que fos un fòrum judicial de suplicatoris, en segona o encara en tercera instància, respecte a les altres dues sales civils de l'Audiència Reial— podien encarregar-se dels plets els seus quatre doctors magistrats, i podia prosperar qualsevol mena de resolució amb tres vots. Només si hi havia menys d'aquest nombre per causa de malaltia o recusació d'alguns dels esmentats doctors, la sala tercera demanaria als seus jutges de cort que s'associessin a l'hora de dictaminar sentència, perquè constitucionalment era impossible emetre un veredicta —i menys si ja s'havia fet recurs d'alçada— sense que el tribunal no quedés compost per quatre doctors i decidís amb tres vots.

Aquest procés d'alleugeriment administratiu, amb menys jutges a cada sala —a la tercera es preveia que no s'ocupessin els dos llocs suprimits de magistrats quan per mort o inhabilitació quedessin vacants els instituïts el 1585— afectava també les altres dues civils, en què es reduïen els seus components en un doctor —de sis a cinc—; i d'altra banda, quan per raons naturals es produïa l'esperada reducció, no es feia la substitució del magistrat donat de baixa.⁸

Amb tot, no es tractava d'establir només la planta de l'Audiència Reial. Les Corts de 1599 portaren, annexes als capítols abans citats, altres deliberacions legislatives que havien de perfilar més nítidament el bon funcionament d'aquella. S'aspirava a salvaguardar de qualsevol possible contaminació, o fins i tot enraonia, els membres que en componien les sales. Així, en economia, els béns que, per execució de sentències, es possessin a la venda o a subhasta pública, o que es trobessin involucrats en litigis en l'Audiència Reial, de cap manera no podien ser adquirits, i ni tan sols pretesos, per cap doctor de l'alta institució judicial. I això a més es feia extensible a qualsevol altre tribunal de jurisdicció reial, i encara a

8. A.C.A. Reg. N 1045, f. 530 r - 533 v.

9. A.C.A. Reg. N 1045, f. 608 r-v.

qualsevol oficial del rei.⁹ Tampoc cap d'ells no podia formar part de cap companyia mercantil, d'arrendaments o alguna altra classe de negoci i comerç.¹⁰

S'impossibilitava, ja en un terreny més estrictament judicial, que en una mateixa sala actuessin dos doctors que fossin parents fins al segon grau, atesa la probabilitat d'entesa familiar que hi podia haver en detriment de l'administració de la justícia.¹¹ D'altra banda, s'especificava que, quan els notaris portessin els processos o les actes —per fer declaració de sentències— al canceller, regent de la cancelleria, tesorero o doctors de l'Audiència Reial, exigissin als recipiendaris albarans que en testifiquessin el lliurament. D'aquesta manera s'obviava la possibilitat de pèrdua intencionada¹² i alhora es denunciava l'existència d'irregularitats en el món dels notaris amb la petició, aleshores en ferm, d'una col·legiació correcta per a tots aquells que exercissin a les sales, civil i criminal, per tal que els notaris no col·legiats fossin immediatament expulsats dels seus càrrecs. També es penalitzava amb la privació del seu ofici tot el qui prestés el seu nom i la seva situació legal a un usurpador i infractor de la llei.¹³ I fins a tal punt es vetllava pel bon funcionament de l'Audiència Reial a les Corts de 1599, que s'arribà a dictaminar, fins al mínim detall, el període de vacances de l'alta institució judicial, que paralitzava les seves sessions entre el 15 de juliol i el 25 d'agost, a més d'un conjunt de dies feriat per santificació de festes puntuals al llarg de l'any.¹⁴

Amb tot, els actes de cort entorn d'evitar la cooptació de càrrecs per part dels doctors o la prepotència d'aquests, fixant finalment la precedència en dret dels cossos jurídics variats, són, sens dubte, les decisions que tenen més atractiu avui dia. En el primer cas, per la desconfiança de les corts respecte al corporativisme dels membres de la institució judicial, les pressions de les quals el rei havia d'eludir en el moment de vacar una plaça de l'Audiència. En aquest aspecte el monarca havia de fer cas omís de les ternes que li presentessin els doctors i al contrari era convenient que proveís directament la vacant, en secret però amb el madur consell de prelats, de persones qualificades. ¿És que potser alguns representants en corts intentaven d'assegurar-se en el futur una ascendència sobre el rei enfront els interessos domèstics dels doctors de les tres sales? Sigui com fos, la decisió reial eludia de donar una resposta terminant, si bé assegurava que certament, plantejat el cas, «se informara del que mes convinga ha son servey y be publich...».¹⁵

En el segon punt, les Corts de 1599 intentaven cobrir un defecte que la Constitució «Poch Valdria» —la de l'observança— de 1481 no pogué preveure aleshores. La norma de l'observança ferrandina preveia denunciar qualsevol transgressió a la legislació foral comesa per oficials del rei i, si aquests no feien la rectificació corresponent, elevar el cas a l'Audiència Reial que, almenys amb la presència de deu doctors, hauria de dictaminar en el contrafur, castigant l'infractor si cer-

10. A.C.A. Reg. N 1045, f. 565 r.

11. A.C.A. Reg. N 1045, f. 583 r.

12. A.C.A. Reg. N 1045, f. 582 v.

13. A.C.A. Reg. N 1045, f. 589 r-v.

14. A.C.A. Reg. N 1045, f. 565 r-v.

15. A.C.A. Reg. N 1045, f. 588 r.

tament hi havia culpabilitat, i inhabilitant-lo per a l'exercici del seu càrrec. Però amb l'evolució d'una Audiència Reial, cada vegada més del costat del rei i dels seus oficials,¹⁶ era clar que l'excepció que el 1481 s'havia fet en les persones —doctors de la institució judicial— era altament perillosa: «Empero —deia la Constitució «Poch Valdria»— si las ditas sententias seran donadas ab determinacio, e deliberacio del Consell Reyal, o de la Audiencia, no volem que los dits oficiales, o jutges, pugan esser querelats...».¹⁷

A les Corts de 1585 ja s'intentà, sense èxit, crear un tribunal per a les contraffaccions que es poguessin cometre en les constitucions catalanes, com un òrgan suprem d'apel·lació per damunt de la decisió de l'Audiència Reial. Ja en aquells anys era un fet ben evident, perquè molts dels seus oficials eren autors responsables de contrafurs que paradoxalment després havien de restituir.¹⁸ Davant la negativa d'aleshores, que no es convertí en cap constitució, però sí en un desig volgut de feia temps, les Corts de 1599 demanaven una cosa més modesta, però potser més fàcil d'aconseguir i que era a la mateixa línia d'argumentació constitucional: que fos modificada l'excepció de l'Observança de 1481 i consegüentment que les sentències o els acords dels doctors o jutges «pugan ser querelats...»¹⁹ sobretot si aquella —la sentència— podia ser «contraconstitució».²⁰

El rei, amb tot, en aquest acte de cort, romangué impertorbable en contestar lacònicament: «Plau a sa Magestat ques serve lo dit capitol llevats tots abusos...»,²¹ és a dir, que s'observi la constitució «Poch Valdria», sense cap abús, cert, però mantenint en conseqüència l'excepció que aleshores es demanava d'eliminar. De nou, com el 1585, com el 1626 també, la monarquia era refractària a concedir alguna cosa que pogués estar per damunt dels poders reials o judicials, com un alt tribunal constitucional, romanent impertèrrita fins i tot a les previsions que, com el 1599, es presentaven de manera més suau, atacant l'excepcionalitat dels doctors de l'Audiència Reial, però no demanant, amb claredat, la creació d'una alta instància d'apel·lació contraforal. Amb la seva resposta, tan lacònica com suau en la manera, però tanmateix inamovible en el fons, Felip III impedia sens dubte que, donat el primer pas —el de 1599, que eliminava l'excepcionalitat de no pledejar davant els membres de l'Audiència—, en el futur se'n pogués donar un segon, d'altra banda lògic, per poder portar a terme la querella:

16. Alguna cosa ja he assenyalat amb ocasió d'un atapeït resum dels greuges de 1599 (ERNESTO BELENGUER CEBRIA; *La Corona de Aragón en la época de Felipe II*. Col·lecció «Síntesis» Universidad de Valladolid, n.º VII, 1986, pp. 26-28). Vegeu també un altre treball meu, més ampli: «Un balance de las relaciones entre la Corte y el País: los greuges de 1599 en Cataluña» a «Estudios», 13, València, 1987.
17. *Constituciones y otros drets de Catalunya*, Libre primer de las Constituciones de Catalunya. Títol XVII, «de observar Constitutions», p. 49.
18. A.C.A. Reg. N 1042, f 829 r-831 r. (Cfr ERNESTO BELENGUER CEBRIA: *La Corona de Aragón...* pp. 25 y 69, nota 65).
19. A.C.A. Reg. N 1045, f. 609 r.
20. *Ibidem*.
21. A.C.A. Reg. N 1045, f 609 v.

la renovada petició d'un tribunal de les contrafaccions, ja feta el 1585, reiterada el 1626 i concedida finalment el 1701-1702.²²

Sí que aconseguiren èxit, tanmateix, els representants en corts en culminar el 1599 l'evolució del cos jurídic clarament català i que persistiria fins als decrets de Nova Planta. S'establí aleshores que, en les causes, s'hagués d'atendre primer al sistema jurídic privatiu de Catalunya i després, i per aquest ordre estricte, al dret canònic, al romà i al civil, i finalment al dret comú i a les doctrines dels doctors. S'havia ultimat així tot el llarg període de desenvolupament normatiu català que per a l'Audiència Reial era un instrumental del tot necessari i que tenia ara perfectament delimitat, tant en el fons com en el procediment. I paradoxalment es feia —encara que els seus protagonistes no ho sabessin— just en el moment en què es produïa una aturada total al futur creixement de la legislació constitucional.²³

Però amb les Constitucions de 1599, no n'hi hagué prou només deixant implantada gairebé de manera definitiva l'Audiència Reial, a més dels altres acords complementaris a l'entorn d'aquesta institució. S'anà més lluny i es volgué instituir l'obligatorietat d'una visita periòdica que afectés absolutament tots els oficials a Catalunya que tinguessin jurisdicció reial, amb l'excepció de la Inquisició, cas a part realment per les seves vinculacions temporals i espirituals i tenint en compte, a més, que prèviament les Constitucions de 1599 ja li havien dedicat un capítol ampli. Es tractava, doncs, de poder inspeccionar el governador, tant del Principat com dels comtats, el canceller, regent de la cancelleria, els doctors de l'Audiència Reial, els advocats fiscals i patrimonials, el tresorer i els jutges de cort, els agutzils ordinaris i extraordinaris, els assessors del governador, el mestre racional, el batlle, el lloctinent i els assessors de la batllia general, el correu major, els procuradors reials, els advocats fiscals. i fins i tot els porters, i qualsevol altre comissari, tant de jurisdicció civil com criminal. I es tractava, a més, de fer-ho amb tota seriositat, per a la qual cosa tota garantia d'imparcialitat era insuficient, per molt que, com veurem, la visita respongués a instàncies del país.

D'entrada, el visitador havia de ser natural de la Corona d'Aragó, cert, perquè així era millor expert coneixedor de les interioritats de l'administració d'aquests territoris, però no podia ser català, ja que això permetria suposar una possible parcialitat en el cas de contenciosos entre els oficials reials i els habitants del país —i fins i tot les institucions marcadament autònomes—, i més encara quan la visita es feia «ha gastos y despeses del General»,²⁴ la qual cosa coadjuvava a infondre sospites de possibles vincles amb la Generalitat. El visitador tampoc no podia tenir baronies ni béns immobles, ni plets en el Principat i els comtats i, no cal dir, els seus dos assessors doctors, que havien d'ajudar-lo —ja avançat el procés— a dictaminar sentència, també havien d'estar exempts de qualsevol vin-

22. JAUME BARTROLI ORPI: *La Cort de...*, p. 57-75.

23. A.C.A. Reg. N 1045, f. 534 v. MARIA JOSE QUI FONTANALS (*Las Cortes Catalanas de ...*, pp. 74-75).

24. A.C.A. Reg. N 1045, f. 534 v.

culació amb el Principat, i, fins i tot en aquest cas, del mateix Consell Suprem d'Aragó.

Evidentment tota precaució era insuficient, per la qual cosa el visitador es comprometia, abans d'iniciar-se en l'exercici del seu càrrec, a jurar aquest, escoltar sentència d'excomunió i actuar d'acord amb les lleis del país, tal com correspon a un ministre plenipotenciari de la monarquia, disposat a iniciar la seva tasca d'inspecció, de la qual només quedava exempt el virrei —com l'alter ego del rei—, davant el qual el visitador pronunciava les fórmules del jurament i la presa de possessió. A partir d'aquest moment, els terminis del procediment de la visita eren rígids: mitjançant crides públiques havien d'establir-se quaranta dies per poder elevar-li qualsevol queixa o demanda, tres mesos per incoar els processos i les ofenses resultants, uns altres tres, a partir de la publicació d'aquells, com a garantia per a descàrrec de la defensa, després de la qual el visitador i els seus dos assessors encara tenien de coll un nou trimestre per dictaminar sentència i uns altres tres mesos finals per remoure o acceptar qualsevol apel·lació interposada. Acabats finalment els terminis, la condemna s'executaria adés en béns propis dels encausats i convictes, adés per via de greuges, en el cas que no tingués prou béns com per cobrir les possibles indemnitzacions sol·licitades. En suma, un procediment llarg, que sobrepassava l'any de gestió d'un autèntic fiscal-inspector que, mentrestant, tenia possibilitat legal d'interferir, o si més no de tafanejar, en la maquinària de la governació pública del país.²⁵

Certament la constitució de la visita de 1599 s'erigia en garant de qualsevol abús de competències i de poder, comès o presumible, per part dels oficials reials —i potser en això radicava una de les autèntiques victòries del «País» sobre la «Cort» Reial, el 1599—, però el preu era alt, perquè, si s'instituïa i prenia en la realitat carta de naturalesa el triomf constitucional de 1599, la paràlisi de l'administració reial amenaçava de ser molt forta, sobretot tenint en compte el llarg procediment inspector —que a més no acabava en si mateix i sempre quedava el recurs final d'una darrera apel·lació al Consell d'Aragó, que intervindria amb el vet previ als regents naturals de Catalunya— i la freqüència quadriennal de la mesura. Conseqüentment, s'enllaçaven períodes curts i s'oprimia, per tant, la iniciativa dels oficials governatius i fins i tot judicials del país. I per si no fos prou, es prenia mesures perquè el capítol institucional, immediatament posterior al de l'establiment de la visita, es portés a terme dintre els terminis acordats. Així, transcorregut el quadrienni corresponent, s'atorgava al rei la moratòria d'un mes per al nomenament d'un nou visitador, i dos mesos més perquè els diputats de la Generalitat poguessin enviar-li ambaixades a la cort. Fins i tot eren penalitzats amb la privació del seu ofici si no complien el seu deure.

Sense cap mena de dubte, aquests capítols de cort eren molt eloqüents de cara al país. Frederic Despalau referint-se a les Corts de 1599, arribà a confessar en el seu diari que «han estat ordenades constitucions de molta importància; ha con-

25. MARIA JOSE QUI FONTANALS (*Las Cortes catalanas de ...*, pp. 70-73) només transcriu el document, sense cap estudi complementari.

cedit Sa Majestat tot el que se li ha demanat,²⁶ i amb seguretat en el seu pensament havia de gravitar el text de la visita, en la qual tan clarament intentava de frenar els abusos dels oficials reials. Potser amb massa claredat; tanta, que la monarquia va entreveure les dificultats de l'assumpte i almenys va intentar allargar els períodes intermedis entre visites successives: definitivament a sis anys, i nomenà com a primer visitador el doctor Diego Clavero, regent del Consell d'Aragó. Una mica després, i encara que el corpus legal era clar, la reialesa encara amb Felip III deixà d'utilitzar un expedient que en el fons, i plantejat des de les corts i amb els dispendis de la Generalitat com a garantia, no la beneficiava, si més no en la lliure pràctica del poder governatiu.

Sense tanta rotunditat com l'acte de cort de la visita, es polien tota una sèrie d'acords, legalment acceptats gairebé tots, que intentaven, més o menys tímida-ment, un control relatiu sobre el poder dels oficials reials en matèria judicial i, no cal dir, una major seguretat jurídica, començant, com una excepció que confirma la regla, pel propi virrei. Aquest, com a exemple del que passava a Mallorca previsiblement a partir de la creació de l'Audiència Reial el 1571, no havia de tenir vot ni en causes civils ni criminals; i, en cas d'empat entre els doctors d'una sala, es buscava l'ajuda dels magistrats més antics d'una altra. El rei «per esser lo llochtinent General alter nos en aquest principat y contats...»²⁷ denegava el capítol de cort afirmant contràriament que «es just se guarde lo acostumat...»²⁸ Això no obstant, la Corona ja acceptà una altra petició vinculada al virrei: a partir d'aleshores, el virrei no podia fer detencions i empresonaments sense haver passat abans pel control del jutge, si no és en un cas de crim flagrant;²⁹ d'aquesta manera, es posava fre constitucionalment als «memorials de cambra». ³⁰ Encara es va anar més lluny quan en un altre acord, acceptat per la monarquia, s'estipulava —ampliant la Constitució tretzena del títol «De custodia de presos»— que, a petició pròpia o de terceres persones, el regent de la cancelleria, jutges de cort, escrivà setmanal o notari estaven obligats, en les visites de cada dissabte a la presó, a llegir tot el sumari del procés al reu i, si s'en desprenia la resolució de llibertat provisional i el virrei es negava a concedir-la, el convicte podia acollir-se a les constitucions del país i sortir de la presó.³¹

De salvaguarda contra les jurisdiccions dels oficials reials és també el llarg capítol constitucional que limitava l'abús de les regalies.

A partir d'aleshores, només es podia proveir a instàncies del procurador reial; no es podia utilitzar sense fer constar prèviament el delicte contra el qual s'esgrimien; ningú —llevat el relator— no podia fer declaració de regalía i ni tan sols

26. JOHN ELLIOTT: *La revolta...* p. 46.

27. A.C.A. Reg. N 1045, f. 541 r.

28. *Ibidem*.

29. A.C.A. Reg. N 1045, f. 547 v.

30. Decrets d'ordre i captura de persones de la mà directa del virrei, sense provisió «del Regent de la Real Cancilleria ni de altre doctor del Real Consell, sino assoles...» (A.C.A. Reg. N 1045, f. 666 r).

31. A.C.A. Reg. N 1045, f. 547 r.

amb aquesta no es podien detenir, sense justificació suficient, possibles culpables. I encara, per contra, es podia elevar recurs per evitar la interposició de regalia, expedient que fàcilment iniciava qualsevol oficial ordinari o portantveu de governador (amb una suplicació al virrei i un encàrrec de la causa a un doctor de les sales civils, qui havia de complir el procediment establert en els dies assenyalats, declarant si pertocava o no la regalia), o fins i tot la part afectada, intentant, en aquest cas, resoldre-ho per si mateix o per mitjà de procurador.³²

De semblant abast són els actes de cort referits a les treves, que continuen les clàusules estipulades a les Corts de 1537, si bé ampliades substancialment. En aquest sentit, es tendia a respectar l'autonomia dels oficials ordinaris i/o baronals, que tenien prevalença sobre qualsevol intervenció de comissaris reials. Ningú no es podia interposar en el que firmaven les parts enfrontades en el procés d'una treva. Per això mateix, les Corts de 1599 eren més sensibles davant els abusos de poder de comissaris i agutzils en els darrers anys —anys del viratge polític—, els quals, sota el pretext de les alteracions socials creixents, feien firmar treves a tots els membres d'un llinatge, d'una família o clan, per molt nombrosos que fossin i per molt allunyats que estiguessin en el grau de parentiu, sense tenir en compte ni tan sols si havien intervingut o no en la baralla. Conseqüentment, aquest capítol de cort subratllava suficientment que no es podia forçar a firmar treves als familiars implicats si no era fins al segon grau de vinculació, d'acord amb el dret canònic, i que havien de ser els principals del tumult els qui costegessin les despeses de les paus. Precisament, per estalviar dispendis no efectius i per facilitar una major autonomia de la justícia, el text legal acceptat acabava recomanant que sempre ue es fessin treves en nom de la cort règia no necessàriament s'havien d'enviar comissaris o agutzils, sinó que possiblement aquestes paus podien ser gestionades per oficials ordinaris i baronals, fins i tot en el cas d'una ruptura probable; en aquest cas, també era possible que els oficials ordinaris entenguessin en la pena que s'havia d'aplicar sense la necessitat de recórrer al virrei, al Consell Reial o al regent de la tresoreria.³³

Dintre també d'aquesta tendència a suavitzar l'intervencionisme de la jurisdicció règia, hi havia el desig explícit el 1599 que, un cop s'hagués fet recurs de la causa davant l'Audiència Reial i se n'hagués dictaminat denegació, el procés —en el cas que fos de justícia Patronal— fos retornat a l'instant al senyor, sense la possibilitat d'establir composicions monetàries o qualsevol altre expedient d'instància reial. Per contra, era de competència de la jurisdicció baronal iniciar, finalment, els tràmits per a l'execució de la condemna.³⁴

I sens dubte hi ha tota una llarga llista de peticions en la Cort de 1599, aprovades després, tendents a proporcionar major seguretat legal als súbdits del Principat, des de causes econòmiques a penals, passant per qüestions de procediment i fins i tot, a la fi, d'un millor confort de presó. Són causes de tipus econòmic,

32. A.C.A. Reg. N 1045, f. 538 v - 540 r.

33. A.C.A. Reg. N 1045, f. 544 v - 546 v.

34. A.C.A. Reg. N 1045, f. 551 v - 552 v.

molt clares d'altra banda, a favor dels deutors a la cort règia. En aquest sentit, i abans de procedir a l'execució de la manlleuta, un cop obtinguda la provisió del procurador fiscal de la cort règia, el regent de la tresoreria reial havia d'enviar carta d'avís als deutors implicats i als seus fiadors, i els havia de donar un termini de deu dies per presentar-s'hi o bé per pagar la manlleuta. Aquesta carta s'ha de registrar en el *Llibre de cartes de avisos per als manlleutats* i que els porters de la cort règia la farien a mans. Només si transcorria la mora, el regent de la tresoreria podia procedir a l'execució dels deutes. Tampoc no s'havien d'executar fiances ni manlleutes precipitadament, i sens dubte no s'havien de portar a efecte sense que el jutge relator no la presentés al consell reial. Per tant, sota pena legal, el tresorer o qualsevol jutge de cort se n'havia d'abstenir.³⁵ De la mateixa manera, en fi, sense provisió de captura del relator de la causa, o per jutges o assessors d'aquella, ningú no podia ser detingut en funció de delictes d'usura o d'acaparament, «agavallaments», i ni tan sols el regent de la tresoreria no podia fer composicions, fora que fossin castigats per via de justícia.³⁶

Es lògic trobar nous capítols de cort a la legislatura de 1599, relatius a qüestions procedimentals en causes penals. Eren temps revolts i no era estrany que es legislés en aquella matèria, tant confirmant constitucions anteriors com creant-ne altres de noves. En el primer cas es ratificava tota una sèrie d'iniciatives, portades a terme el 1585, com a profilaxi de la delinqüència i millor administració de la justícia. Així, els qui cometessin «delictes atroços» —lladres, saltejadors de camins, incendiaris, assassins, devastadors de vinyes i camps— no podien aspirar a una composició monetària i havien de ser castigats d'acord amb els drets de la terra o del dret comú.

En una línia semblant es trobava tota una sèrie de normatives que tendien a impedir les tàctiques dilatòries de les apel·lacions i a apujar el llistó econòmic per sota del qual —tres-centes lliures— ningú no podia recórrer a l'Audiència Reial enfront dels oficials ordinaris. Superada aquesta quantitat, no cal dir que l'apel·lació ja era factible, però fins a quatre-centes lliures un sol doctor de l'Audiència Reial hi entendria i en dictaminaria sentència. Només si s'havia arribat al nivell de cinc-centes lliures calia una sala, amb l'assistència a més del relator. D'altra banda s'estipulava, per acabar amb el tema de les apel·lacions, que aquestes no es podien fer si no eren de sentències definitives o de provisió amb caràcter definitiu, tenint en compte que es conegués o es donés fe de la sentència interlocutòria sobre la qual s'apel·lava. De la mateixa manera, les fiances no podien passar d'un any i un dia i no podien estendre's a nous delictes, comesos després de la seva obtenció.

Per contra, els jutges ordinaris podien executar sentències fins a la suma de cent lliures, sense cap mena d'apel·lació ni cap altra reserva.

A més, aquesta potestat s'ampliava no només en els llocs de patrimoni reial —com era normal— sinó també en els baronals i encara en viles i ciutats. En aquest

35. A.C.A. Reg. N 1045, f. 548 v - 550 r.

36. A.C.A. Reg. N 1045, f. 550 v - 551 r.

cas, la quantitat amb què s'havia de penalitzar, sense cap tipus de trava, era de dues-centes lliures, tant per la major potencialitat del col·lectiu municipal com precisament per evitar despeses de més, derivades de possibles recursos i plets subsegüents amb els quals «los particulars nos detinguen la renda de las universitats...».³⁷

Els processos, finalment, havien de seguir-se de manera escrupulosa, i les deposicions del fiscal i del reu havien de fer-se per escrit; a més, en el cas que s'haguessin produït en moments temporals diferents, havien d'anar juntes en el sumari. També per escrit havien de constar els testimoniatges dels testimonis.

En el segon cas, i enllaçant precisament amb el tema dels testimonis, es busquen les més àmplies seguretats —i encara comoditats— en relació amb ells i, no cal dir, amb els convictes. D'alguna manera, a la duresa de 1585 es contraposava no una major flexibilitat —cosa que no seria certa—, sinó un intent seriós que el rigor de la justícia es mantingués sempre que fos això, justícia, sense cap mena d'arbitrarietat. Així, es demanava que els testimonis de càrrec haguessin de ser reconeguts i evidenciats davant el reu, abans de la publicació de les conclusions, en presència dels relators o jutges de causes si així ho demandés el presumpte culpable. Pel que fa a la resta, els testimonis, coneguts davant el jutge o davant persones de crèdit, havien de firmar de pròpia mà la confessió, i en el cas que fossin analfabets, aquesta s'havia de llegir davant el testimoni, no davant qui la firmés; i, per últim, s'havia d'advertir als notaris que escrivissin puntualment, paraula per paraula, el que hi havien testificat.³⁸ I com fos que moltes vegades els convictes, per causa de la seva pobresa, no podien pagar les despeses de desplaçament a Barcelona, aleshores dels seus testimonis de descàrrec, aquests quedaven habilitats per declarar en el seu propi poble davant l'oficial ordinari de la vila en presència de l'assessor de la vegueria i eren, a més, protegits de qualsevol represàlia com a testimonis de defensa, llevat que es demostrés la falsedat del seu testimoniatge.³⁹

En aquests darrers paràgrafs he parlat de pobres i de notaris. Potser no sigui gratuït dir que les Constitucions de 1599 van atendre uns i altres, sempre que, és clar, tinguessin relació amb causes judicials.

En el primer cas, el dels pobres, les Corts volgueren assegurar la deguda assistència jurídica, que havia de ser gratuïta per a tot el qui no pogués pagar les despeses d'un procés. Es van crear, doncs, dues places d'advocats i altres dues de procuradors, amb salaris de quatre-centes i dues-centes lliures respectivament i jornada laboral de sis hores diàries, per atendre els plets de tots aquells pobres detinguts i encara empresonats, en el benentès que aquests lletrats no poguessin cobrar cap altra quantitat ni tan sols dels amics dels seus clients. Per contra «tingan de fer tot gratis et bono amore...»;⁴⁰ tant, que fins i tot restaven subjectes

37. A.C.A. Reg. N 1045, f. 583 v - 584 r.

38. A.C.A. Reg. N 1045, f. 541 v - 542 r. El rei accepta tot el capítol de cort. Però amb una condició: eliminar l'obligatorietat del reconeixement dels testimonis per part del convicte.

39. A.C.A. Reg. N 1045, f. 542 v - 543 r.

40. A.C.A. Reg. N 1045, f. 610 r-v.

a possibles inspeccions per tal de comprovar si realment complien, com s'esperava, el seu deure. Però per si de cas fallés alguna cosa en la figura o en la funció d'aquests advocats d'ofici, el capítol de cort que seguia a continuació intentava deixar ben lligades les coses, en instituir-se a més el càrrec de sol·licitador i sobrestant, com a supervisor de les causes dels pobres, amb la missió de visitar la presó dos cops la setmana, interrogar procuradors i advocats de pobres i interessar-se dels assumptes que els concernien prop dels doctors del consell reial, reclamant, en cas que n'hi hagués, la culpa o negligència a qui fos procedent. I com que la seva feina tenia molt a veure amb la beneficència, s'estipulava que fos el guardià del monestir de Sant Francesc qui l'exercís i, en la seva absència, el president o superior de la casa conventual, que es veuria anualment recompensada pels seus esforços amb una almoïna-salari de cent lliures pagadores per la Generalitat, la institució del país que, al capdavant, movia l'afer.⁴¹

També relacionats amb els pobres, que es trobaven detinguts en presó, es legislava una sèrie d'actes de corts tendents a garantir la gratuïtat dels serveis dels notaris del criminal, que ni de bon tros havien de cobrar, atès que ja se'ls estipulava uns percentatges per cada declaració escrita, que havien d'obtenir dels seus propis clients —si fossin solvents— i de l'administració de l'Audiència Reial en el cas que ens ocupa. La clàusula punitiva de deu lliures de multa per cada infracció contra la normativa establerta, amb l'amenaça d'expulsió de la seva feina, si aquesta fos vulnerada per tres vegades, volia arribar, sens dubte, a fer efectius uns acords d'un marcat caràcter social.⁴² És més, els notaris del criminal, en tot el temps que calgués, havien d'assistir els jutges de cort, quan aquests darrers realitzessin les visites obligades a la presó.⁴³ Com veiem, es tracta, en conjunt, d'una legislació que tendia a assegurar la imparició d'una justícia correcta, fins i tot per a les capes més humils de la població, i que evitava, a més, sempre que fos possible, una excessiva prepotència dels oficials reials. Així, i referit també a notaris, un darrer capítol de cort arrancava a mitges una petició important: que les suplicacions o instàncies per part privada a l'administració reial poguessin ser presentades lliurement per mitjà del notari que volguessin, no necessàriament del qui estigués al tribunal que havia de dictar en la reclamació. Es tractava així d'assegurar-se, la part que iniciava el recurs, la continuada gestió i seguiment de la instància interposada, sense possibles obstacles o retards deliberats que pogués plantejar un notari dependent de la sala. El rei entendrà el problema i l'acceptarà, només que amb matisacions que exceptuen clarament el virrei, el canceller, el regent de la cancelleria, els doctors de l'Audiència Reial i els governadors que regien vice-règia, que pels seus càrrecs «no sels puga presentar sino per scrivans de manament i scriva major de la governacio respective...».⁴⁴

És a dir, les excepcions superaven amb amplitud el plàcet inicial del monarca i desnaturalitzaven de bon tros la virtualitat reial de la demanda alhora que dei-

41. A.C.A. Reg. N 1045, f. 610 v- 611 r.

42. A.C.A. Reg. N 1045, f. 571 v - 572 v.

43. A.C.A. Reg. N 1045, f. 577 v.

44. A.C.A. Reg. N 1045, f. 564 r-v.

xaven de nou en mans d'aquests oficials reials la iniciativa procedimental, si bé ara equilibrada amb l'obligatorietat que aquests «passats dos dies ha requisició de la part los ne hagen de donar copia y que la pena sia ha arbitre del jutge...»;⁴⁵ esperançadora decisió que podia molt bé detenir els abusos passats.

Per acabar, la possibilitat d'apel·lar —en causes criminals— en sentències i provisions de tortures, contemplada el 1599, que n'impedia l'execució fins que el recurs no s'hagués vist, flexibilitzava, sens dubte, un procediment que anys enrrera es denegava.⁴⁶ Evidentment, el clima de 1599 era més distès que el de 1585 i fins en la preocupació de la presó es podia detectar, perquè la presó —s'argumentava aleshores— era un lloc de custòdia, no de malalties per humitat i manca d'espai. Per això, la presó havia de ser visitada per procurar una habilitació digna i s'havia d'especificar fins i tot que el primer dia jurídic de cada mes un dels tres jutges de cort, per torn, oficialment les inspeccionés,⁴⁷ tenint en compte, a més, que explícitament un altre capítol de Cort de 1599 prohibia que tant el veguer com el batlle poguessin tenir presos a casa d'ells. Aquests havien de residir en els llocs públics destinats expressament per a ells.⁴⁸

Per això mateix, els cavallers i els ciutadans que gaudissin de privilegi militar no podien allotjar-se en presons dolentes, sinó en d'altres de més còmodes.⁴⁹ I sobretot el zel de 1599 en matèria delictiva culminava en l'obligatorietat que sota cap concepte no poguessin ser extraditats presos fora del país, fins i tot en aquells casos en què no haguessin transgredit la llei en el Principat.

Atès que en els darrers anys havien passat successos d'aquest tipus, el capítol de cort respirava en el fons el malestar, més obertament declarat en la presentació del greuge,⁵⁰ que amb tal motiu els representants en les Corts de 1599 plantejaren a la monarquia, sense que el rei, això no obstant, no en donés una resposta afirmativa, ja que en lloc de la laconica expressió «Plau a Sa Magestat», en l'acte de cort s'afegeix a la frase estereotipada l'afegit següent: que es guardin les constitucions relatives al tema, un cop extirpats els abusos,⁵¹ la qual cosa presuposava que en algun cas la pràctica, si no possible, era convenient en la conjuntura de delinqüència incrementada per la qual passava la Corona d'Aragó, amb els seus regnes limítrofs al Principat.

45. A.C.A. Reg. N 1045, f. 564 v.

46. A.C.A. Reg. N 1045, f. 543 r-v.

47. A.C.A. Reg. N 1045, f. 585 r.

48. A.C.A. Reg. N 1045, f. 573 r-v.

49. A.C.A. Reg. N 1045, f. 551 v.

50. A.C.A. Reg. N 1045, f. 651 v - 653 r. Vegeu també nota 16.

51. A.C.A. Reg. N 1045, f. 577 v - 578 r.

2) UN DESIG DIFÍCILMENT REALITZAT; EL CONTROL POLÍTIC SOBRE ELS OFICIALS REIALS

Però la vigilància dels oficials reials desborda el marc merament judicial i delictiu, fins aquí entrevist, per inserir-se en un pla més àmpliament polític en què s'enfronten les relacions d'aquells (incloent el lloctinent general amb el seu doble càrrec de virrei i capità militar) amb les institucions del país, Generalitat i fins i tot corts, encara que evidentment aquest apartat que es fa aquí, per la seva temàtica sempre atractiva, no presenta un gran nombre d'acords legiscats, sobretot si es comparen amb el cúmul d'apel·lacions que com a greuges parlamentaris es plantejaren davant la monarquia el 1599.⁵² No cal dir que hi havia un desfament entre les queixes i les satisfaccions, per molt que en algun moment la reialesa acceptés algun capítol de cort vertaderament important i limitador de la jurisdicció dels seus oficials, en el context de tòpica placidesa en què es desenvolupà la legislatura de la fi de segle, desfasament que òbviament parla per si mateix de l'abisme que, amb tot, separa l'autoritarisme de la monarquia, per molta sordina que se li vulgui posar, dels desigs de l'autogovern del Principat.

Sigui com fos, això no obstant, alguns punts foren acceptats ràpidament per la Corona, concretament, aquells que més relació directa implicaven, per al rei, amb la primmirada Generalitat. Així des d'aleshores els oficials reials no podien interposar-se en les insaculacions de la Diputació i de la ciutat de Barcelona,⁵³ els dos grans baluards d'autonomisme que no volien veure tafanejar els agents del monarca en el procés d'elecció interna dels seus representants, encara que el problema ja arrancava des del final del segle XV amb Ferran el Catòlic⁵⁴ i, malgrat tot, continuaria gravitant en el segle XVII i desembocant en les Corts de 1701-1702.⁵⁵

Fins i tot per a una major garantia de —valgui l'expressió— no contaminació amb el poder reial, que assegurés la neutralització dels seus oficials, un altre capítol de cort explicitava que aquests, independentment que haguessin o no tingut una àmplia jurisdicció, no podien concórrer a places de diputats, ni assistir a reunions de la Generalitat ni formar part de les ambaixades que s'elevessin al rei, sense haver transcorregut sis mesos com a mínim des que cessaren en l'ocupació reial, amb la sola excepció —ja que el capítol de cort es redactava molt a la vora d'una propera elecció— de la primera extracció que ja estava per caure.⁵⁶ Pel que fa a les ambaixades al rei, tan freqüents per la constant vulneració legal de què feien gala els oficials reials, els següents virreis o governadors, que en endavant

52. Vegeu nota 16.

53. A.C.A. Reg. N 1045, f. 564 v - 565 r.

54. Analitzat per JAUME VICENS VIVES: *Ferran II i la ciutat de Barcelona*. 3 vols. Barcelona, 1936-1937.

55. JAUME BARTROLI ORPI; *La Cort de ...* p. 57-75.

56. A.C.A. Reg. N 1045, f. 582 v - 583 r.

hi hagués a Catalunya, s'haurien d'abstenir d'obstaculitzar-les per deixar pas lliure a la lògica i sempre convenient comunicació entre el monarca i els seus súbdits.⁵⁷

I en fi, en aquesta línia constitucional de frenar de manera generalitzada les excessives alegries governamentals dels oficials reials es trobaven les seguretats demanades —i atorgades sense cap altre problema per Felip III— en el sentit que el Síndic de la Generalitat, a instàncies de part o per si mateix, es veïés en l'obligació legal d'interposar recurs de contrafacció quan observés qualsevol infracció contra un usatge, constitució o capítol de cort comesa per un oficial de la Corona, ampliant-se així «la constitucio de la Reyna dona Maria feta en la Cort de Barcelona l'any mil quatre cents y vint y dos, capítol 27 que comença «lo fruyt de las lleys».⁵⁸

Ja en un pla més concret, els capítols de cort, explícitament redactats per recordar la jurisdicció del virrei o dels seus governadors, no són en realitat abundants. El més important és amb tota seguretat aquell —amb el plàcet del monarca— que prohibeix a virreis i governadors promulgar edictes, tant generals com particulars, contra constitucions o actes de cort. Aquest capítol incideix de tal manera en el tema, que en cas que el regent de la cancelleria o el de la tresoreria, i els seus assessors, firmessin edictes semblants, caurien acte seguit sobre ells les penes reservades en el dret constitucional, a més de la privació dels seus oficis.⁵⁹ D'aquesta manera es donava resposta a un greuge plantejat el 1599 i que acusava els virreis dels darrers anys d'haver governat mitjançant pragmàtiques sense respectar la legalitat constitucional.⁶⁰

La resta d'acords en aquest ordre de coses no són, ni de bon tros, tan atractius. Era lògic, per exemple, i responia a més a un greuge de corts —el del nomenament de lloctinents de governadors—,⁶¹ que quan els dos governadors, tant del Principat com dels Comtats del Rosselló i la Cerdanya, nomenaven lloctinents —com que per altra banda era previst en la llei en cas que ells s'haguessin d'absentar del seu àmbit jurisdiccional—, els subrogats havien de ser de la classe noble, naturals de la terra i a més s'havien de sotmetre, pels dies en què durés la seva interinitat governamental, a possibles inspeccions en demanda de la seva gestió.⁶²

57. (A.C.A. Reg. N 1045, f. 595 r-v).

Per la seva possible extrapolació a altres territoris de la Corona catalano-aragonesa, tot i que el treball interessa només a València, la interpretació d'Emília Salvador del tema de les ambaixades i els seus contactes amb el virrei i la monarquia, poc favorable a aquestes, és altament suggestiva. (EMILIA SALVADOR ESTEBAN: *Poder central y poder territorial. El virrey y las Cortes en el reino de Valencia*, a *Estudis*, 12, 1986, pp. 22 i 26-27).

58. A.C.A. Reg. N 1045, f. 569 r.

Vegeu: *Constitutions y altres...* Llibre primer de les Constitutions de Cathalunya. Titulo XVII. «De observar Constitutions», p. 45-46.

59. A.C.A. Reg. N 1045, f. 575 r.

60. Concretament el greuge 22. A.C.A. Reg. N 1045, f. 626 v - 631 v. (Vegeu, a més, nota 16).

61. Greuge número 8. A.C.A. Reg. N 1045, f. 649 v - 651 v. (Vegeu nota 16).

62. A.C.A. Reg. N 1045, f. 607 r-v.

Era previsible, d'altra banda, que en situacions de plena normalitat, quan el portantveus exercís vice-règia, les corts sol·licitessin al rei que no es detingués el procés de les causes de suplicació, ja elevades a l'Audiència Reial, sinó que poguessin ser ateses degudament i fins i tot —sempre que el plet ho requerís— ser sentenciades.⁶³ Així s'evitarien mores innecessàries en l'administració de justícia i, el que és més important, es distingiria de nou el caràcter ordinari de la institució virregnal, que podia ser desenvolupada interinament, cert, però a tots els efectes, pel governador. Era una visió constantment defensada des del Principat —que tractava sempre de contemplar el virrei com un oficial més de govern, per molt important que fos—, davant la tesi defensada des de la reialesa: institució de caràcter extraordinari, i per això mateix molt més forta, i sobretot exclusivament representativa del rei, amb part de les seves atribucions polítiques.⁶⁴ I fins a cert punt era comprensible que les Corts de 1599 intentessin rebaixar les atribucions dels veguers, quan, en el cas de sometent, aquests intentessin penalitzar amb multes, o millor acceptar diners per dispensar els que no acudien a la crida militar. Amb això es tractava, a més, d'evitar els abusos que originarien tals exempcions, doblades de corrupció econòmica.⁶⁵

Però el lloctinent general o virrei no només era el més alt càrrec d'atribucions civils, existent a Catalunya, sinó que, a més, solia ser el capità general de les forces militars del Principat. Per això, si fins aquí les corts van presentar matisacions constitucionals a la jurisdicció i competència civil del virrei, també plantejaren sol·licituds en el vessant exclusivament militar de la seva figura. Basant-nos en aquest darrer perfil, podem comprendre fàcilment que un primer capítol de cort pretenia del rei que reconegués que les sentències del capità general no eren suplicables —com tampoc no solia ser-ho la milícia—, però sí que havien de ser apel·lables davant l'Audiència Reial i el virrei, en el seu àmbit civil, en una pretesa separació de càrrecs en una sola persona en què la primacia de la matèria civil sobre la militar fos un fet indiscutible. La resposta del rei, en aquest com en d'altres capítols que li seguirien, era, com a mínim, prudent, tal com corresponia a una etapa turbulenta en la qual la conflictivitat social del bandolerisme encara

63. A.C.A. Reg. N 1045, f. 585 v - 586 r.

No obstant això no hi hagué una resolució plenament satisfactòria del tema de la vice-règia i en les Corts següents, amb legislació aprovada —les del 1701-2—, tornà a tractar-se la qüestió tant pel que fa als greuges comesos com als capítols de cort proposats. Vegeu ERNESTO BELLENGUER CEBRIA; En torno a algunos de los ruegos catalanes de 1701-2: ¿Un paso más hacia la revisión del Neoforalismo? en «Homenaje a Sebastián García Martínez». Universidad de Valencia, 1987. I també Constitutions y altres... Llibre primer de las Constitutions de Catalunya. Título XXXV, «De la audientia del governador, vice-regia», p. 93.

64. Intel·ligents en aquest sentit, les idees de JOAQUIM NADAL FARRERAS: *Catalunya dins l'imperi hispànic: l'articulació institucional i el seu funcionament*, en «Història de Catalunya», Salvat, Tomo IV, Barcelona, 1981. I també l'anàlisi d'EMÍLIA salvador, en veure la poca correlació entre la lletra i l'esperit, la forma i el fons del càrrec de virrei en el pensament del monarca, és a dir poder extraordinari i ordinari, simultàniament o a estones, segons els interessos de la reialesa (EMÍLIA SALVADOR: *Poder central y ...*, p. 20).

65. A.C.A. Reg. N 1045, f. 575 v.

no s'havia allunyat. Sense deixar una solució clarificadora, ni en un sentit ni en l'altre, el monarca es comprometia que en endavant les sentències del capità general, abans de ser emeses, poguessin ser assessorades per un o més doctors de l'Audiència Reial, sense dir, tanmateix, el que passaria després que fossin dictades. Sa Majestat esperava així evitar el mal abans que no es produís, però sense comprometre's en el remei en el cas que finalment el perjudici s'hagués consumat.⁶⁶ La pretesa supremacia de l'àmbit civil quedava així sense ser explícitament reconeguda i s'aspirava, pel cap alt, a no arribar a situacions conflictives.⁶⁷

Amb tot, aquestes es produïen per un incalculable nombre d'incidents que, encara que poc importants en relació amb els temps posteriors, prefiguraven els possibles contenciosos que amb la població civil es convertirien ja en molt més greus al llarg del segle XVII. Podem posar com a exemple conflictiu el capítol de cort, que estipulava que el valor econòmic dels queviures i tota classe de vitualles, incloses la dels arbres fruiters, fos taxada pels oficials ordinaris, reials o baronals, fossin jurats, cònsols o paers dels llocs en què es realitzava l'aprovisionament, posant fre al capdavant a la pràctica de la milícia de la incautació o malbaratament de les mercaderies,⁶⁸ que ja des de 1470 s'havia cuidat de regularitzar, just en el context de la guerra civil catalana,⁶⁹ i que seria un *leit motiv* bastant important en la recopilació de les constitucions, incloses les mateixes Corts de 1701-1702, que també legislaren sobre aquest mateix afer, i que remetien de nou a la partida inicial de 1470.⁷⁰ O la prohibició que els veedors del rei al Principat poguessin assentar en els seus llibres com a soldats, tota classe d'homes només amb la presentació d'una pòlissa firmada per capitans i alcalds. S'havia d'exigir un certificat de residència permanent en el lloc de l'assentament, ja que, en cas contrari, aquests pretesos soldats escapaven del control de la justícia ordinària, reial o baronal,⁷¹ i el que encara era pitjor —tal com s'insistiria el 1701-1702— del pagament d'impostos o talles.⁷²

En el fons, en un cas o en l'altre, exposats aquí, la ratificació de 1701-1702, respecte a l'acordat el 1599 i remès a 1470, tenia un nom: la guerra, precisament més present el segle XVII, des de la Revolta als conflictes amb França gairebé fins a l'alba de 1700 i que explicaren suficientment que el tema militar fos sentit i encara incrementat ja en el sis-cents.

Més propi del segle XVI, sense deixar de banda els problemes posteriors, era, en fi, el darrer capítol de cort, realment important al costat dels altres de la capi-

66. A.C.A. Reg. N 1045, f. 559 r-v.

67. Ultra això el tema tornaria a plantejar-se en el darrer terç del segle XVII i seria un greuge fonamental de les Corts de 1701-2 (Vegeu ERNESTO BELENGUER CEBRIA: *En torno a algunos de los greuges...*, concretament «El capitán general y su ascenso anticonstitucional»).

68. A.C.A. Reg. N 1045, f. 559 v - 560 v.

69. *Constitutions y altres...* Libre primer de les Constitucions de Catalunya. Título LVIII. «De ofi-ci de alcayts, capitans y altra gent de guerra», p. 138.

70. *Constitutions y altres...* ibidem, pp. 143-144.

71. A.C.A. Reg. N 1045, f. 561 r-v.

72. *Constitutions y altres...* Título LVIII, ja citat, p. 143.

tania general, i que era acceptat pel rei com un intent de donar resposta al greuge que, en aquestes Corts de 1599, li havien plantejat.⁷³ Es tractava del complex problema de l'avituallement, amb carruatges, de materials per a la construcció de galeres, i que era objecte de dures protestes per part del veïnat limítrof a les drassanes de Barcelona. La petició era clara: que no es pogués en cap moment incautar carretes o animals als camperols, sense la comprovació prèvia de la manca de carruatges de lloguer i amb la condició que, si fos del tot necessari utilitzar-ne els serveis, a més de respectar, com era lògic, la propietat d'animals i carros, es respectés també la temporada agrícola des del mes de juny fins gairebé el desembre, i es pagués el preu just per cada quintar transportat.⁷⁴ El plàcet del rei a totes aquestes peticions permetia de pressuposar que a la fi s'havia arribat a un acord en un assumpte ja conflictiu des de la dècada dels seixanta amb la represa, autènticament sostinguda de les activitats de les drassanes.⁷⁵

Vinculades amb el tema militar, però amb implicacions econòmico-fiscals, es trobaven les constitucions de 1599, que es referien a l'armament de quatre galeres, objecte de votació en aquestes Corts després de llarguíssimes vicissituds històriques.⁷⁶ La defensa de la costa contra els corsaris era una problemàtica per secular, ja fos amb fortificacions terrestres o fos amb una flota. Era un problema que la Generalitat intentava de resoldre ja des de 1378 i que es va anar engrandint sobretot en el regnat de Felip II. Joan Reglà ha fet veure com entre 1558 i 1571 les drassanes de Barcelona estigueren en la base de la recuperació naval espanyola,⁷⁷ i prosseguiren la seva activitat a un ritme igual o més ràpid després de Lepanto i amb l'inici de la segona ruta de l'imperi, Barcelona-Gènova, que significà, segons Pierre Vilar, la reinserció de Catalunya en el centre de l'economia mundial d'aquells anys.⁷⁸ Paral·lelament i a partir de 1566 es prengué consciència de la necessitat de l'enfortiment terrestre i s'arribà fins i tot en les Corts de 1585 a establir-se un donatiu de 100.000 lliures per a aquest efecte.

Respecte a la possessió d'una flota petita de galeres per a la pròpia defensa costera foren nombroses les súpliques que des de 1585 s'elevaren al rei perquè la Generalitat pogués noliejar-les, i més encara quan, mentre Felip II es trobava a Barcelona arran de les Corts d'aquest any, arribà a produir-se un incident corsari a poca distància de la platja de la capital. El 1589, atacs pirates continuats provocaren tants danys en naus mercants, alhora que hi hagué nombrosos segrestaments de persones, que es proposà al rei de llogar deu galeres com a armament,

73. A.C.A. Reg. N 1045, f. 631 v - 642 v (Vegeu, a més, nota 16).

74. A.C.A. Reg. N 1045, f. 611 v. Vegeu J. CARRERA PUJAL: *Historia política y económica de Cataluña (siglos XVI al XVIII)*. Barcelona, 1947, Vol. II, pp. 365-366.

75. JOAN REGLA CAMPISTOL: *Bandolers, pirates i hugonots a la Catalunya del XVI*, Barcelona, 1969, p. 37.

76. A.C.A. Reg. N. 1045, f. 612 r - 619 v, text dels memorials citats més avall MARIA JOSE QUI FONTANALS (*Las Cortes catalanas de...*, pp. 57-61) a aquest punt sí li dóna l'atenció adequada.

77. JOAN REGLA CAMPISTOL: *Bandolers, pirates...*, pp. 33-38.

78. Amb tots els matisos que hom vulgui (PIERRE VILAR; *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Vol. II «El Medi històric», Barcelona, 1964, pp. 262-268).

però la pesta d'aquell any en paralitzà el projecte. A la fi, el 1599 les Corts redactaren memorials amb la finalitat que s'armessin vuit galeres «para la defensa de la costa contra moros y turcos...» i «perseguir els corsaris que saquejen la costa»,⁷⁹ i es carregaren al compte de la Generalitat les despeses que es produïren.

Si el primer memorial incidia en la problemàtica tècnico-naval que generava la flota —nombre de galeres, que finalment foren quatre, de la tripulació de cada una d'aquestes, del quadre militar i la seva dependència jeràrquica, del temps de navegació...—, el segon abordava les solucions econòmiques, fiscals, que la Generalitat havia d'arbitrar per fer front al seu manteniment i que gravaven encara més determinats impostos sobre pesca, dret d'exportació de la fruita seca que sortia de Catalunya, vi i oli, productes tèxtils —roba diversa, barrets, seda d'importació, d'Itàlia o del Migdia peninsular, llana d'Aragó, Castella i València—, arrendament de la bolla, jocs de cartes pintades i una inacabable relació d'articles varis, dels quals s'esperava d'obtenir la quantitat de 87.000 lliures anuals, alhora que es preveia una despesa per galera de 15.000 i consegüentment en total 60.000. Però atès que es demanava urgentment aquesta necessitat, la constitució, votada en Corts, autoritzà la Generalitat a obtenir-la mitjançant censals, de 80.000 lliures, per anar restituint aquesta quantitat progressivament mentre s'obtingués el líquid de les impositcions aleshores votades i que es creia que haurien culminat en els propers quatre anys, amb l'esperança a més que amb el sobrant, en tot cas i si fos possible, es pogués armar una cinquena galera.⁸⁰

Amb això les Corts de 1599 materialitzaven per fi un desig llargament acarolat a Catalunya, per molt que fos acompanyat d'unes càrregues fiscals, que gravaven evidentment en uns punts concrets el nivell de vida en el Principat. Per això mateix s'entenia millor la matisació de salvaguarda que les galeres duïen annexa: en el cas hipotètic que aquestes no s'armessin —finalitat per la qual es votaven els impostos— aquestes exaccions fiscals incrementades, si no originades, s'havien de situar al nivell anterior al que aleshores fou estipulat en corts.

EPILEG: LES REFERÈNCIES A ALTRES ACORDS DE LA LEGISLATURA

No cal dir que amb tot el que s'ha dit fins aquí no s'ha acabat el capítol constitucional de les Corts de 1599, però crec que sí s'han analitzat, dins la brevetat que sempre imposa els límits d'un article de revista, els seus aspectes més sobresortints. Tanmateix, i en el context jurídic, encara es poden trobar alguns aspectes més, però de fet circumscrits ja a tribunals d'excepció, tant pel que fa a la Inquisició com a la jurisdicció del Breu.

En el primer cas, i amb independència de donar-li un tractament més monogràfic en un altre lloc, hem d'assenyalar que el 1599 es legislà de manera relativa-

79. A.C.A. Reg. N 1045, f. 292 v. N. FELIU DE LA PENYA: *Anales de Cataluña*, Barcelona, 1709, Vol. III, p. 226. I J. CARRERA PUJAL: *Historia política y...* pp. 160-161 i 360.

80. Vegeu nota 76.

ment abundant, amb la tendència de retallar al Sant Ofici els peculiars atributs jurisdiccionals quant a les familiatures i a buscar, per petit que fos l'èxit, una certa dependència nacional de la institució.⁸¹ Una cosa ben diferent és si en la pràctica, i no només en la lletra constitucional, els assoliments de 1599 mantingueren la seva vigència.⁸²

En el segon, s'ha de remarcar el capítol de cort a favor d'una major flexibilització del Tribunal del Breu, pel qual s'arribà a plantejar un greuge en aquesta convocatòria, ara parcialment resolt, ja que mai no es pogué suprimir el Tribunal tal com era desig de les Corts.⁸³ Amb tot, es concedí: que el jutge no podia tenir cap eclesiàstic sense la declaració prèvia, per part dels doctors del Consell Reial, que el cas era «atroç»; que l'assessor havia de ser eclesiàstic, igual que els comissaris per capturar, que havien de ser almenys tonsurats; que el detingut havia de ser confinat en una presó de l'ordinari eclesiàstic, i, en fi, s'havia d'escriure al Papa perquè aquest especificués en quin cas havia d'actuar o no el Breu. Es tracta, doncs, d'un text que, tot i que no acaba amb aquest peculiar Tribunal, apunta encertadament a la línia de flotació.⁸⁴

Fora ja de l'horitzó polític-jurídic, la resta de punts és d'aspectes ben variats i difícilment adquireixen una categoria independent, poc susceptible de formar apartats amb suficient entitat. Tanmateix, cal recordar alguns articles econòmics, amb referències a capbreuacions, llüismes i qüestions relacionades amb el règim senyorial català, com la prohibició de «delmar en garba»;⁸⁵ o la curiosa problemàtica de la Universitat de Lleida i les seves relacions jurisdiccionals que, en l'àrea dels estatuts, mantingué amb la de Salamanca. Però en conjunt, són temàtiques menys importants comparades amb el gruix constitucional ja comentat, que aspira, com és lògic d'altra banda, a la inalterabilitat, almenys fins a les Corts següents, posant fre, amb un darrer i rotund capítol, a recents pràctiques reials que havien arribat fins i tot a revocar, alterar i encara suspendre —fora de legislatura, i consegüentment de manera unilateral— acords constitucionals anteriors,⁸⁶ i que propiciaren naturalment el corresponent greuge parlamentari. Però aquest, com la resta de greuges de 1599, ha estat objecte d'estudi en un altre treball meu, al qual, en tot cas, remeto el lector.⁸⁷

81. A.C.A. Reg. N 1045, f. 517 v - 530 r.

82. Amb un sentit negatiu es pronuncia la historiografia més recent. (JAIME CONTRERAS CONTRERAS: *El Santo Oficio en el Principado. Papel político y análisis social*, en «Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya», vol 2, Barcelona, 1984, pp. 111-124).

83. A.C.A. Reg. N 1045, f. 667 r-673 v. (Vegeu, a més, nota 16).

84. Així mateix vegeu JOSEP M. MARQUES: *Tribunals peculiars eclesiàstico-civils de Catalunya: les contencions i el breu*, en «Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya», vol. 2, Barcelona, 1984 pp. 381-392.

85. Algun d'aquests temes, d'altra banda, ja ha estat tractat en la legislació del Cinccents (EVA SERA PUIG: El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe, en «Recerques», 10 pp. 17-32).

86. A.C.A. Reg. N 1045, f. 596 r.

87. A.C.A. Reg. N 1045, f. 647 v - 649 v. I ERNESTO BELENGUER CEBRIA: *Un balance de las relaciones entre la Corte y el País...*, ja citat a la nota 16.